

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
पाँचथर जिल्लाको सामुदायिक वन : मकैबारी ठूलोडुँड
सामुदायिक वनको एक अध्ययन

शोधपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय
(भूगोल विषयको स्नातकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिको लागि
भूगोल केन्द्रीय विभागमा प्रस्तुत)

शोधकर्ता

नरबहादुर दुलाल

भूगोल केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०६३

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय

पाँचथर जिल्लाको सामुदायिक वन : मकैबारी ठूलोडुँड सामुदायिक वनको एक अध्ययन

स्वीकृत कर्ता

शोध निर्देशक

.....

बाह्य परीक्षक

.....

विभागीय प्रमुख

.....

शोध समिति

मिति: २०६३।१।...

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत मकैबारी ठूलोडुँड सामुदायिक वन शीर्षकको शोधपत्र मैले आदरणीय गुरुवर प्रा. डा. भीमप्रसाद सुवेदीको कुशल निर्देशनमा स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको आठौं पत्रको प्रयोजनको निम्ति तयार गरेको हुँ । यसको तयारीको क्रममा आएका समस्या र बाधाको निराकरण गर्न आफ्नो अति व्यस्त र मूल्यवान समयको प्रवाह नगरी अमूल्य सुझाव, प्रेरणा र उत्तरदायित्वपूर्ण निर्देशन दिई महत्वपूर्ण सहयोग गर्नु हुने श्रद्धेय शोध निर्देशकप्रति म पूर्णतः आभारी रही हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

यस शोध प्रस्तावलाई विभागीय स्वीकृति प्रदान गरी शोधपत्र लेख्न सुअवसर प्रदान गर्नु हुने विभागीय प्रमुखज्यूप्रति कृतज्ञ छु । साथै आवश्यक सल्लाह, सुझाव तथा शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा सुरुदेखि अन्त्यसम्म आवश्यक प्रेरणा, सल्लाह, सुझाव तथा सहयोग दिनुहुने आदरणीय गुरुवर श्री शिवप्रसाद रिजाललाई कृतज्ञता ज्ञापन गर्न चाहन्छु । त्यसै गरी प्रा. डा. पुष्कर प्रधान लगायत अन्य सम्पूर्ण गुरुवरहरुमा हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

यसरी नै शोधपत्र तयार पार्न चाहिने आवश्यक सामग्री संकलन कार्यमा विशेष सहयोग पुर्याउनु हुने दुर्गाप्रासद राई, मकैबारी ठूलोडुँड सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति, जिल्ला वन कार्यालय पाँचथर, केन्द्रीय पुस्तकालय तथा भूगोल केन्द्रीय विभाग त्रि. वि. का कर्मचारीहरुलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु । साथै बिना भन्फट कम्प्युटर टङ्कण कार्य गरी महत्वपूर्ण सहयोग पुर्याउनु हुने एभरेष्ट साइवर तथा कम्प्युनिकेशनका नेत्रप्रसाद अधिकारीलाई विशेष धन्यवाद नदिइरहन सकिदैन ।

अन्त्यमा, प्रस्तुत शोधपत्रलाई आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि म त्रिभुवन विश्वविद्यालय, भूगोल केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर समक्ष पेश गर्दछु ।

नरबहादुर दुलाल
भूगोल केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय

विषय-सूची

	पेज
स्वीकृति पत्र	i
कृतज्ञता ज्ञापन	ii
विषय-सूची	iii
तालिका-सूची	vi
नक्सा-सूची	vii
अध्याय एक : परिचय	१-८
१.१ पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्याको कथन	३
१.३ अध्ययनको उद्देश्य	५
१.४ अध्ययन महत्व	५
१.५ अध्ययनको सीमा	५
१.६ पूर्व साहित्यको समीक्षा	६
अध्याय दुई : अध्ययन विधि	९-११
२.१ अध्ययन क्षेत्रको छनौट	९
२.२ तथ्याङ्क संकलन	९
२.२.१ घरधुरी सर्वेक्षण	९
२.२.३ वनस्पति सर्वेक्षण	१०
२.२.४ वनसम्पदा उपयोग सर्वेक्षण	१०
२.३ तथ्याङ्क विश्लेषण	१०
अध्याय तीन : अध्ययन क्षेत्रको परिचय	१२-२३
३.१. भौगोलिक अवस्थिति	१२
३.२ धरातलीय स्वरूप	१३
३.३ हावापानी तथा वनस्पति	१३
३.४ भू-उपयोग	१४

३.५ जनसंख्याको बनोट	१९
३.६ शैक्षिक अवस्था	२१
३.७ पेशागत तथा आर्थिक अवस्था	२२
अध्याय चार : मकैबारी ठूलो ढुङ्ग वनको विकास तथा अवस्था	२४-४१
४.१ नेपालमा वनको संक्षिप्त इतिहास	२४
४.२ मकैबारी ठूलोढुङ्ग सामुदायिक वनको स्थापना	३२
४.३ मकैबारी ठूलोढुङ्ग सामुदायिक वनको उद्देश्य	३३
४.४ सामुदायिक वन संचालनार्थ निर्मित नियमहरू	३३
४.५ वन कार्यालयद्वारा भएका सहयोगहरू	३५
४.६ वनको बनावट तथा अवस्था	३६
४.६.१ रुखका प्रजातिहरू	३६
४.६.२ वनको घनत्व	३६
४.६.३ प्रजातिको अस्तित्व	३९
अध्याय पाँच : वन पैदावारको उपयोग, फाइदा तथा बेफाइदा	४०-४७
५.१ सामुदायिक वनका प्रत्यक्ष फाइदाहरू	४०
५.१.१ दाउराको प्रयोग	४०
५.१.२ घाँस संकलन	४१
५.१.३ काठ चिरानी तथा विक्री	४२
५.१.४ अन्य फाइदाहरू	४२
५.२ सामुदायिक वनका हुने अप्रत्यक्ष फाइदाहरू	४३
५.३ स्रोत परिचालन तथा आय आर्जन	४४
५.४ सामुदायिक वनका बेफाइदाहरू	४६
अध्याय छ : वन व्यवस्थापन तथा चुनौति	४८-५८
६.१ वन व्यवस्थापन कार्यमा स्थानीय जनताको भूमिका	४८
६.२ वन व्यवस्थापनमा उपभोक्ताद्वारा गरिएका प्रतिवद्धताहरू	४९
६.३ वन संरक्षण र व्यवस्थापन	५०

६.४ वनबाट स्थानीय स्तरमा पुर्‍याएको सहयोग	५१
६.५ सामुदायिक वनका चुनौती तथा विनासका कारण	५२
६.५.१ सजिव रुख खोज्ने कार्य	५२
६.५.२ रुख कटाइ	५३
६.५.३ रुख घाइते पार्ने कार्य	५४
६.५.४ रुखको बोक्रा उप्काउने कार्य	५५
६.५.५ जंगल फडानी	५६
६.६ मकैबारी ठूलो ढुङ्ग सामुदायिक वनको भविष्य	५७
 अध्याय सात: सारांश, निष्कर्ष र सुझावहरू	 ५९-६२
७.१ सारांश	५९
७.२ निष्कर्ष	६०
७.३ सुझावहरू	६१
 सन्दर्भ-सूची	 ६३
परिशिष्टहरू	६५

तालिका-सूची

	पेज
तालिका १: लुङरुपा गा. वि. स. को उमेर र लिङ्गका आधारमा जनसंख्या बनोट	१९
तालिका २: लुङरुपा २ को उमेर र लिङ्गका आधारमा जनसंख्या बनोट	२०
तालिका ३: जनसंख्याको जातिगत बनोट	२१
तालिका ४: जनसंख्याको शैक्षिक बनोट	२२
तालिका ५: जनसंख्याको पेशागत विवरण	२३
तालिका ६: प्लट अनुसार रुखहरु बीचको घनत्व	३७
तालिका ७: प्लट अनुसार रुखहरुको घनत्व	३८
तालिका ८: प्लट अनुसार वेर्नाको घनत्व	३८
तालिका ९: एक प्रजातिद्वारा अर्को प्रजातिमा पारेका प्रभाव	३९
तालिका १०: प्रति घरधुरी वार्षिक रुपमा दाउरा र अन्य वनस्रोत उपयोग	४१
तालिका ११: आ. व. २०५७/०५८ मा काठ विक्रीबाट प्राप्त आय	४५
तालिका १२: वन पैदावारको प्रकार र संकलन	४६
तालिका १३: जिवित तथा खोपिएका रुखको विवरण	५३
तालिका १४: अध्ययन क्षेत्रका विनास भइरहेको रुखहरुको विवरण	५४
तालिका १५: घाइते रुख संख्या र प्रतिशत	५५
तालिका १६: विभिन्न वनमा बोक्रा उक्काइएका रुखको संख्या	५६

LIST OF MAPS

	Page
Map: 1 Location of the Study Area	16
Map: 2 Drainage Pattern of Study Area	17
Map: 3 Land Use Map of Study Area	18

पाँचथर जिल्लाको सामुदायिक वन : मकैबारी ठूलोडुँड सामुदायिक वनको एक अध्ययन	- नरबहादुर दुलाल	(२०६३)
पाँचथर जिल्लाको सामुदायिक वन : मकैबारी ठूलोडुँड सामुदायिक वनको एक अध्ययन	- नरबहादुर दुलाल	(२०६३)
पाँचथर जिल्लाको सामुदायिक वन : मकैबारी ठूलोडुँड सामुदायिक वनको एक अध्ययन	- नरबहादुर दुलाल	(२०६३)